

**Ilmiy amaliy
jurnal
№ 6 (8)
2026**

**YANGI
O'ZBEKISTON
IQTISODIYOTI**

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 6-son 2026 yil

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI
O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI

6

ISBN 978-9943-5256-3-4

Toshkent – 2026

MUNDARIJA

Karabayev R.Z. Raqamli iqtisodiyot: nazariy asoslari va O‘zbekistonda rivojlanish yo‘nalishlari.....	8
Ubaydullayeva N.A. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda kichik biznes korxonalarining rivojlanish strategiyalari: nazariy yondashuvlar.....	11
Xatamov A.A. Raqamli transformatsiya asosida ixtisoslashtirilgan savdo majmualarida moliyaviy resurslarni boshqarishni takomillashtirish.....	15
Yokubjonova X.Yo. Co-marketing strategiyasining ekoturizmni brendlashiga integratsiyasi: metodologik yondashuv va amaliy natijalar.....	19
Yusupova M.B., Jamoliddinova (Usmonova) S.S. Ustama xarajatlarni tasniflash va uning mahsulot tannarxini shakllantirishdagi ahamiyati.....	24
Abdug‘ofurova O.M., Yusupova M.B. Ishlab chiqarish korxonalarida tannarxni kalkulyatsiya qilish va uni takomillashtirish yo‘llari.....	27
Xojiboyev M.Sh. Xorijiy tajribalarni O‘zbekiston nodavlat oliy ta’lim muassasalari boshqaruv hisobi tizimiga moslashtirish: nazariy asoslar va amaliy istiqbollari.....	31
Исраилова Д.К. Глобализация в условиях демографического кризиса: социально-экономические риски.....	38
Qurbonova X.I. Bozor iqtisodiyotida davlatning makroiqtisodiy muvozanatni ta’minlash va inqirozga qarshi siyosati.....	43
Asqarov A.H. Oliy o‘quv yurti talabalarida moliyaviy savodxonlikni aniqlash me’zonlari (noiqtisodiy yo‘nalishi talabalarini misolida).....	47
Yunusova S.A., Turg‘unboyev A.A. Eko-mehmonxona tushunchasi, turlari va asosiy xususiyatlari.....	51
Barnayev Z.Sh. Xizmat ko‘rsatish sohasi korxonalari raqobatbardoshligining mazmun-mohiyati va xususiyatlari.....	55
Bobokulov A.A. Erkin iqtisodiy zonalar va kichik sanoat zonalarining hududiy iqtisodiy integratsiyaga ta’siri.....	59
Рахимжонов Б.Б., Рахимжонов Б.Б. Инновационные процессы как фактор развития промышленных предприятий.....	63
Matmusayev M.O. Raqamli iqtisodiyot sharoitida sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish strategiyalari.....	67
Raxmatjonova G.E. Ishlab chiqarish korxonalarining asosiy vositalari buxgalteriya hisobini xalqaro andozalar talablari bo‘yicha takomillashtirish.....	72
Kamoldinova N.A. Ayollar tadbirkorligi faoliyatida raqamli integratsiya darajasini baholash.....	76
Xaitova M.K. Raqamli platformalar orqali biznes modellarini yangilash va kompaniyalar strategik imkoniyatlarini kengaytirish.....	81
Yo‘ldashev M., Sotvoldiyev U. Davlat byudjetini taqchilligi va uni kamaytirish mexanizmlari.....	85
Maribjonov B.I., Arabboyev J.S. Tuman mahalliy byudjetidan moliyalashtiriladigan maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlarining 4-guruh xarajatlarining tahlili.....	88
Ro‘ziyev Sh.Sh. Hududiy iqtisodiy rivojlanishda mahalliy ishlab chiqarishni boshqarishning zamonaviy usullari.....	92
Nematov G‘.G‘., Sotvoldiyev U.K. O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tishning iqtisodiy asoslari va istiqbollari: deкупpling indeksi tahlili.....	95
Karimov D.M., Mustafayeva H. Xorij tajribasi asosida O‘zbekistonda pensiya tizimini takomillashtirish....	99
Ermatova S.I. Sanoat korxonalarida majburiyatlar tarkibi va moliyaviy barqarorlikning empirik tahlili (Andijon viloyati to‘qimachilik korxonalari misolida).....	104
Ermatov M.S. Sun’iy intellekt va mehnat bozorida raqamli inqilob: tahdidmi yoki kelajak imkoniyatimi?....	107
Azizova H.A. Raqamli transformatsiya sharoitida sanoat korxonalarining investitsion-innovatsion faoliyatini takomillashtirish yo‘llari.....	111
Юсупов А.С., Джангабаева Г.П. Международный рынок акций: содержание, виды и особенности..	114
Xusanova Z.R. Andijon viloyatida ayollar tadbirkorligini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi va uning xususiyatlari.....	119
Abdulazizov A.A. Energetika tarmog‘i korxonalarida ishlab chiqarish resurslaridan samarali foydalanishning nazariy asoslari.....	122
Norov A.E., Fazliddinov Sh.Sh., Erkinov X.X. Liderlik va motivatsiya o‘rtasidagi munosabatga ta’sir etuvchi omillar.....	126
Атаханова Ш.С., Мирхамидова Д.Н. Цифровая трансформация как инструмент достижения ESG-целей в нефтегазовой сфере Республики Узбекистан.....	131
Toxirov J.R. Mijozlarga yo‘naltirilgan raqamli marketing asosida savdo xizmatlarini modernizatsiya qilish.	136

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 6-son 2026 yil

Sulaymonova F., Ro‘zimov B. Online ta’lim xizmatlari bozorining kengayishi natijasida an’anaviy ta’lim sektorida yuz berayotgan iqtisodiy o‘zgarishlar.....	140
Zayavitdinova N.M. Hududda xizmat ko‘rsatish korxonalari faoliyatini boshqarish strategiyasini takomillashtirish.....	143
Odilova M.A. Kimyo sanoatidagi korxonalar faoliyatida resurslardan samarali foydalanish.....	147
Axmedova D.N. Mintaqaviy raqamli tayyorlik indeksining hududiy iqtisodiy o‘lishga ta’siri.....	151
Sapayeva N.K. O‘zbekiston to‘qimachilik sanoatida yashil transformatsiya va B2B raqamli marketing asosida barqaror rivojlanish modeli.....	155
Allayarov S. Startup financing mechanisms: a comparative analysis of angel investment, venture capital, bank lending, and state grants.....	158
Махмудов О.Х. Moliya tizimining boshqa iqtisodiy tizimlar bilan aloqadorligi.....	162
Ibragimova M.M. “Yashil iqtisodiyot” va “Yashil tadbirkorlik” tushunchalarining iqtisodiy mazmuni va evolyusion transformatsiyasi.....	167
Olimjonov A. Korxona faoliyatining samaradorligini oshirishda moliyaviy barqarorlik va rentabellik ko‘rsatkichlari o‘zaro bog‘liqligini tahlil qilish.....	171
Rakhimboeva B.D. Analysis of the economic situation of the development of export activities of small businesses in Uzbekistan.....	174
Raxmatova F.Y. To‘qimachilik korxonalarida aylanma iqtisodiyot modelini joriy etishning iqtisodiy mexanizmlari.....	178
Ergasheva A.F. Milliy hunarmandchilik mahsulotlarini brendlash va bozorda pozitsiyalashning strategik yondashuvlari.....	181
Navruzova G.U. Theoretical models and institutional mechanisms, forms and structures of cooperation between education and manufacture.....	184
Djumayeva S.K. Yashil investitsiya muhitini shakllantirishda raqamli iqtisodiyotning makroiqtisodiy ta’siri (O‘zbekiston hududlari misolida).....	188
Pardayev TN., Muqimov A.R. Boymirzayev K.M. Jismoniy shaxslar tomonidan olib kiriladigan tovarlardan bojxona to‘lovlarini undirishni takomillashtirish.....	193
Ибодуллоева З.С. Экономические стимулы внедрения водосберегающих технологий в аграрном секторе Узбекистана.....	199
Ibragimova G.S. Ta’lim sifatini yaxshilashda innovatsion yondashuvlar va raqamli vositalar.....	203
Raxmatova S.S. Turizmni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning o‘ziga xos xususiyatlari.....	207
Umarova M.M. Foreign brand spillovers and export performance of smes in emerging economies: a panel data analysis.....	212
Karimova F.A. Ekoturizmni barqaror rivojlantirishning xorijiy tajribasi va ularni O‘zbekistonda qo‘llash imkoniyatlari.....	217
Raxmanov B.I. Investitsiya siyosatini amalga oshirish mexanizmini takomillashtirish.....	221
Ashurova G.N. Charm-poyabzal sanoati korxonalarida sifatni boshqarish tizimini takomillashtirish yo‘llari.....	225
Axmadjanov I.I. Shaharlar va shahar aglomeratsiyalari mintaqalar va mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining drayveri.....	228
Эгамназарова Г.Ш. Рақамли тенгсизлик: давлатлар ва тармоқлар ўртасидаги технологик узилишларни камайтириш йўллари.....	232
Mamanazarov M.A. Iqtisodiy o‘lishni rag‘batlantirishda milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilishning xorij tajribasi.....	236
Химматов А.Х. Йўл корхоналарини хусусийлаштиришнинг афзалликлари ва оқибатлари.....	241
Kambaraliyeva I.S. Raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat bozorining transformatsiyasi va raqamli ko‘nikmalarning ahamiyati.....	244
Muxiddinov T.Sh. Jizzax viloyatida turizm infratuzilmasini rivojlantirish yo‘nalishlari.....	248
Sayxdodjayeva N.I. Ijtimoiy va ekologik audit: barqaror rivojlanishni ta’minlashda zamonaviy nazorat mexanizmi.....	253
Fayzullayev J.N. Milliy iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishning xorijiy tajribalari.....	257
Tursunova N.X. «Xayot sug‘urtasining iqtisodiy mohiyati va uning aholi moliyaviy xavfsizligini ta’minlashdagi roli».....	261
Abdishukurova G.M., Bozorboyev A.R. Sug‘urta kompaniyasi balansini “Risk tetraedri” modeli asosida baholash.....	266
Abdurasulova M.O. Zamonaviy iqtisodiyot nazariyasi asoschilari.....	270

Vaxidov A. Buxgalteriya hisobining tarkibiy tuzilishi - moliyaviy va boshqaruv hisobi.....	273
Turg‘unova T., Muftaydinov Q. Iqtisodiy zonalarda ekologik tadbirkorlikni investitsion va innovatsion qo‘llab-quvvatlashning xorijiy tajribalari.....	277
Kurbanov F.U. Raqamli iqtisodiyotning moliyaviy xizmatlar bozoriga ta’siri.....	283
Umarov T.S. Qurilish sanoati korxonalari iqtisodiy barqarorligini statistik baholashning nazariy-uslubiy asoslarini takomillashtirish.....	287
Rahimova N.A. Kichik biznes subyektlarida inson resurslarini boshqarish tizimidagi muammolari va ularni bartaraf etishda zamonaviy yondashuvlar.....	291
Yangiboyev U.A. Raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy menejment tizimini takomillashtirishning nazariy-uslubiy asoslari va amaliy yo‘nalishlari.....	295
Махкамова Н.С. Роль зеленых облигации в финансировании проектов устойчивого развития.....	299
To‘xtarova F.Y. Analysis of tourism insurance practices and their economic efficiency.....	304
Anvarov Sh.D. O‘zbekiston qimmatli qog‘ozlar bozorida investitsion muhitni rivojlantirishning institutsional va infratuzilmaviy omillari.....	308
Xalmirzayev O.A. Ko‘p obyektli savdolarida Vickrey-Clark-Groves mexanizmining samaradorligi tahlili....	313
Zaidov I.I. Qishloq xo‘jaligi mahsulotlari bozorida raqobat munosabatlarini boshqarish mexanizmlari.....	318
Rahimova N.A. Inson kapitalini boshqarishning tashkilot raqobatbardoshligiga ta’siri.....	321
Gulimboyev S.I., Rejapov X.X. O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida ta’lim kreditlarining iqtisodiy ahamiyati....	324
Bardiyev S.U. Mintaqada raqamli iqtisodiyotning iqtisodiy samaradorligini baholash: Xorazm viloyati misolida.....	328
Qulmatova S.S. Mahalla tizimida oziq-ovqat ta’minoti zanjirini IoT va sun’iy intellekt texnologiyalari asosida intellektual boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish.....	332
Aminov S.S. Mintaqada qurilish sohasidagi innovatsion rivojlanishga ta’sir etuvchi omillar.....	336
Дадабоева М.М. Кичик бизнеснинг иқтисодий тармоқлари бўйича ривожланиш тенденциялари.....	340
Numonjonova N.A. Kichik biznesni rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanish samaradorligini oshirish	344
Абдулазизов А.А. Гидроэнергетика саноати ва унда ресурс тежаш жараёнларининг хорижий тажрибалари.....	348
Muradov O.U. Sanoat korxonalarida iqtisodiy samaradorlikni oshirish bo‘yicha xorijiy tajribalar va ulardan foydalanish imkoniyatlari.....	352
Saidova M.J. Xorijiy mamlakatlarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish tajribasi va uni O‘zbekistonda qo‘llash yo‘nalishlari.....	356
Umirova G.Sh. Qurilish materiallari ishlab chiqarish korxonalarida rentabellik ko‘rsatkichlari asosida iqtisodiy samaradorlikni baholash metodikasini takomillashtirish.....	360
Narmanov U.A., Nazarov J.B., Tursunaxmadov X.Sh. Moliyaviy risklarning iqtisodiy ahamiyati va uni boshqarishning zarurligi: risk tushunchasi va uning turlari.....	365
Nosirov S.N. Barqaror moliyalashtirish global bozorlari: zamonaviy tendensiyalar va rivojlanish muammolari.....	369
Farmanov J.Z., Sanetullaev A.E. Modeling of economic basis and forecast indicators of innovation transformation processes in agricultural entrepreneurship.....	373
Mirzataev S.M. Integration of digital and smart technologies in increasing the ecological resilience of the agricultural system.....	376
Kidirniyazov A.Sh. Development of artificial intelligence-based service monitoring systems for construction quality control.....	379
Абдуллаева Ш.Э. Халқаро индекслар асосида ижтимоий ҳимоя тизимини молиялаштириш.....	382
Mirjalolova M.M. Sun’iy intellekt texnologiyalarining O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik samaradorligini oshirishdagi o‘rni.....	389
Baytanov O‘.M. Sanoat korxonalarida mahsulot sifatini boshqarishning tarmoq xususiyatlari.....	394
Умаров А.Т. Особенности развития социальной сферы в Узбекистане.....	400

boshqaruv, lean-tamoyillar, qiymat zanjirini integratsiyalash, uchlik spiral modeli, innovatsion ekotizimlar) bir-birini to‘ldiruvchi xususiyatga ega va kompleks holda samaradorligi yuqori bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Asian Development Bank. (2024). *Uzbekistan: Country partnership strategy, 2024–2028*. ADB. <https://www.adb.org/documents/uzbekistan-country-partnership-strategy-2024-2028>
2. European Bank for Reconstruction and Development. (2024). *Uzbekistan country strategy 2024–2029*. EBRD.
3. OECD. (2025). *Roadmap for sustainable investment policy reforms in Uzbekistan*. OECD Publishing.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2020). *Mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida* (PQ-4812-son).
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). *2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida* (PF-60-son).
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2023). *2022–2026-yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasini amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risida* (PF-27-son).
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2026). *Mahalliy ishlab chiqarish va sanoat kooperatsiyasini yangi tizim asosida rivojlantirish bo‘yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to‘g‘risida* (PF-17-son).
8. United Nations Industrial Development Organization. (2020). *Industrial development report 2020: Industrializing in the digital age*. UNIDO.

UDK: 338.1

O‘ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTGA O‘TISHNING IQTISODIY ASOSLARI VA ISTIQBOLLARI: DEKUPLING INDEKSI TAHLILI

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПЕРЕХОДА К ЗЕЛЁНОЙ ЭКОНОМИКЕ В УЗБЕКИСТАНЕ: АНАЛИЗ ИНДЕКСА ДЕКАПЛИНГА

ECONOMIC FOUNDATIONS AND PROSPECTS OF THE TRANSITION TO A GREEN ECONOMY IN UZBEKISTAN: DECOUPLING INDEX ANALYSIS

Nematov G‘anisher G‘ayrat o‘g‘li

Andijon Davlat Universiteti "Iqtisodiyot" yo‘nalishi 1-kurs magistranti

Ilmiy rahbar: Sotvoldiyev Ulug‘bek Kamilovich

Annotatsiya

Ushbu maqolada O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tishning joriy holati Tapio (2005) dekupling indeksi metodologiyasi asosida miqdoriy baholanadi. YaIM 2025 yilda 145 mlrd dollarga yetgan holda qayta tiklanadigan energiya ulushi atigi 1,0 foizni tashkil etib, zaif dekupling holati ($DI \approx 0,06$) qayd etilmoqda. "O‘zbekiston – 2030" strategiyasi va PQ-436 qarorida belgilangan maqsadlar va real natijalar o‘rtasidagi farqlar miqdoriy jihatdan tahlil qilinadi. Yashil o‘tishning asosiy to‘siqlari — 3,8 mlrd dollarlik subsidiya, tartibga solish kamchiliklari va uglerod narxlashuvining yo‘qligi — asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, qayta tiklanadigan energiya, dekupling, Tapio indeksi, "O‘zbekiston – 2030" strategiyasi, karbon emissiya, energiya intensivligi.

В данной статье на основе методологии индекса декаплинга Тапио (2005) количественно оценивается переход Узбекистана к зелёной экономике. При ВВП в 145 млрд долларов (2025) доля ВИЭ составляет лишь 1,0% — зафиксирован слабый декаплинг ($DI \approx 0,06$).

Анализируется разрыв между целями стратегии «Узбекистан — 2030» и постановления PQ-436 и фактическими результатами. Обоснованы три основных барьера: субсидии (3,8 млрд долл.), недостатки регулирования и отсутствие углеродного ценообразования.

Ключевые слова: зелёная экономика, устойчивое развитие, возобновляемые источники энергии, декарбонизация, индекс Тапио, стратегия «Узбекистан — 2030», выбросы углерода, энергоёмкость.

This article quantitatively assesses Uzbekistan's transition to a green economy using Tapio's (2005) decoupling index. While GDP reached USD 145 billion in 2025, the renewable energy share remains at 1.0%, indicating weak decoupling ($DI \approx 0.06$). The gap between targets under the "Uzbekistan – 2030" Strategy and PQ-436 and actual outcomes is examined. Three primary barriers — USD 3.8 billion in subsidies, regulatory gaps, and the absence of carbon pricing — are substantiated with practical recommendations.

Keywords: green economy, sustainable development, renewable energy, decoupling, Tapio index, "Uzbekistan – 2030" strategy, carbon emissions, energy intensity.

Jahon iqtisodiyotida barqaror rivojlanish tobora ko‘proq iqtisodiy o‘shish bilan ekologik yuk o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni samarali boshqarishga bog‘liq bo‘lib bormoqda. IPCC (2021) ma‘lumotlariga ko‘ra, Parij kelishuvida belgilangan 1,5°C global harorat chegarasini saqlab qolish uchun 2030 yilgacha CO₂ emissiyasini kamida 45 foizga qisqartirish zarur [2]. Bu esa barcha davlatlardan, jumladan, rivojlanayotgan iqtisodiyotlardan ham “yashil o‘shish” modeliga o‘tishni talab etadi.

O‘zbekiston iqtisodiyoti so‘nggi yillarda jadal sur‘atlar bilan rivojlanib bormoqda. Xususan, 2025 yilda yalpi ichki mahsulot hajmi 145 mlrd AQSh dollariga yetib, iqtisodiy o‘shish sur‘ati 7,7 foizni tashkil etdi [5]. Shu bilan birga, iqtisodiy o‘shish bilan bir qatorda ekologik ko‘rsatkichlarda sezilarli nomutanosibliklar saqlanib qolmoqda: qayta tiklanadigan energiya ulushi atigi 1,0 foizni tashkil etadi, CO₂ emissiyasi esa aholi jon boshiga 3,87 tonna darajasida qolmoqda [7].

Mazkur maqolaning maqsadi O‘zbekistonda dekarbонизация holatini Tapio (2005) metodologiyasi asosida miqdoriy baholash, iqtisodiy o‘shish va ekologik bosim o‘rtasidagi bog‘liqlikni tahlil qilish hamda mavjud siyosat va real natijalar o‘rtasidagi tafovutlarni aniqlab, ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

UNEP (2011) yashil iqtisodiyotni kam uglerodli, resurs samarali va ijtimoiy adolatli iqtisodiy tizim sifatida ta’riflagan [3]. Tapio (2005) dekarbонизация indeksi formulasi va 8 holat klassifikatsiyasini ishlab chiqib, iqtisodiy o‘shish va emissiya o‘rtasidagi munosabatni miqdoriy o‘lchash imkonini bergan [1]. Balbaa (2024) O‘zbekiston sharoitida yashil texnologiyalar joriy etilishi nafaqat emissiyani kamaytiradi, balki yangi ish o‘rinlari ham yaratadi, deb ta’kidlaydi [12]. Ma’urov (2025) esa viloyatlar darajasida ekologik komponent hududiy strategiyalarda ikkinchi darajali bo‘lib qolayotganini aniqlagan [13]. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston uchun dekarbонизация indeksini milliy darajada hisoblash va siyosat-amaliyot farqlarini miqdoriy tahlil etish yetarlicha o‘rganilmagan.

Tadqiqotda to‘rtta metodologik yondashuv qo‘llanildi:

❖ Tahliliy-sintetik metod — PQ-4477, PQ-436, DP-16 va "O‘zbekiston – 2030" strategiyasi tizimli ko‘rib chiqildi.

❖ Statistik tahlil — IEA Energy Review (2022), UN SDG (2025) va Jahon banki manbalari asosida Tapio (2005) formulasi qo‘llanildi.

❖ Qiyosiy tahlil — O‘zbekiston ko‘rsatkichlari Germaniya va Xitoy bilan solishtirilib farqlar aniqlandi.

❖ Tizimli yondashuv — "Siyosat → Mexanizm → Natija → Bo‘shliq" zanjiri qo‘llanildi.

Dekarbонизация indeksi formulasi (Tapio, 2005):

$$DI = (\Delta CO_2 / CO_{20}) / (\Delta GDP / GDP_0)$$

$DI < 0$ — mutlaq dekarbонизация

$0 \leq DI < 0,8$ — zaif dekarbонизация

$DI \geq 0,8$ — deкупpling yo‘q

O‘zbekiston yashil iqtisodiyot yo‘lida me‘yoriy-huquqiy bazani 2019 yildan boshlab izchil kengaytirmoqda. Asosiy siyosiy hujjatlar va ularning bajarilish holati quyida keltirilgan.

1-jadval

O‘zbekiston yashil iqtisodiyot siyosiy hujjatlari: maqsadlar va bajarilish holati

Hujjat	Yil	Asosiy maqsad	Holati (2024)
PQ-4477	2019	QE bozorini liberallashtirish	11,6 mlrd \$ tender imzolandi [19]
PQ-436	2022	QE ulushi 25–40%; emissiya –35%	Haqiqiy: 10–15%; bo‘shliq 15–25 fp
O‘zbekiston–2030	2023	25 GVt qayta tiklanadigan quvvat	O‘rnatilgan: 2,67 GVt; qolgan: 22,3 GVt
UN SDCF 2026–2030	2025	Iqlim alohida natija sifatida	Monitoring shakllanmoqda

O‘zbekiston iqtisodiyoti tez o‘sdi, ammo ekologik ko‘rsatkichlar orqada qolmoqda. Energiya intensivligi — YaIM birligiga sarflanadigan energiya — dunyo o‘rtachasidan 2 baravar, YeI ko‘rsatkichidan esa 4 baravar yuqori [19]. Qayta tiklanadigan energiyaning umumiy iste‘moldagi ulushi 2021 yilda 1,0 foizni tashkil etib, past darajada qolmoqda [6]. Suv resurslaridan foydalanish darajasi 121,8 foizga yetgan; iqlim o‘zgarishi natijasida suv resurslari 30–40 foizga kamayishi prognoz qilinmoqda [6]. PM_{2,5} konsentratsiyasi (32,5 mkg/m³) JSST me‘yoridan 3,25 baravar yuqori [6], iqtisodiy zarar esa YaIMning 1–2 foiziga teng [12].

O‘zbekiston uchun o‘rtacha ko‘rsatkichlar: $\% \Delta GDP \approx 5,0\text{--}7,7\%$, $\% \Delta CO_2 \approx 0,3\%$. Shunga ko‘ra:

$DI \approx 0,3\% / 5,0\% = 0,06$ — zaif deкупpling holati.

2-jadval

O‘zbekiston deкупpling indeksi tahlili (Tapio, 2005)

Davr	$\% \Delta GDP$	$\% \Delta CO_2$	DI	Holat
2015–2019	~5,0%	~+1,0%	~0,20	Zaif deкупpling
2019–2022	~5,5%	~+0,5%	~0,09	Zaif (yaxshilandi)
2022–2023	5,5%	–5,1%	<0	Mutlaq deкупpling
O‘rtacha uzoq muddatli	~5,0%	~0,3%	0,06	Zaif deкупpling
2030 maqsad	$\geq 6,0\%$	$\leq -2\%$	<0	Mutlaq deкупpling

O‘zbekiston quyosh energiyasi salohiyati 7 411 PJ bo‘lib, joriy iste‘moldan 4 baravar yuqori [19]. Masdarning Nur-Navoiy loyihasi (100 MVt, 110 mln dollar) yiliga 150 000 tonna CO₂ kamaytiradi [21]. Energiya samaradorligi 25–35 foizgacha oshishi mumkin [12]. 8 GVt quyosh energiyasi 8 000–16 000 ish o‘rni yaratadi [3].

O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida erishilayotgan ijobiy natijalarga qaramay, Tapio (2005) deкупpling indeksi tahlili shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy o‘sish va ekologik bosim o‘rtasidagi bog‘liqlik hali ham to‘liq uzilmagan. Buning asosiy sababi sifatida institutsional, moliyaviy va texnik tizimlarda mavjud bo‘lgan bir qator tarkibiy to‘siqlarni ko‘rsatish mumkin. Ushbu to‘siqlar nafaqat yashil energiya ulushining past darajada qolishiga, balki umumiy energiya samaradorligining sekin yaxshilanishiga ham ta’sir ko‘rsatmoqda.

Eng muhim muammolardan biri sifatida davlat tomonidan energiya sektoriga ajratilayotgan katta hajmdagi subsidiyalarni qayd etish mumkin. 3,8 mlrd dollarlik subsidiyalar amalda energiya narxining sun’iy past darajada ushlab turilishiga olib keladi, bu esa bozor mexanizmlarining to‘liq ishlashiga to‘sqinlik qiladi. Natijada qayta tiklanadigan energiya manbalarining raqobatbardoshligi pasayadi va xususiy investorlar uchun yashil loyihalarning jozibadorligi cheklanadi. Shu bilan birga, subsidiyalar fiskal yukni oshirib, davlat byudjetining samarali qayta taqsimlanishiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Ikkinchi asosiy to‘siq — elektr energiyasi tizimining texnik va infratuzilmaviy cheklovlaridir. Mavjud tarmoqlarning eskirganligi, energiya uzatish quvvatlarining yetarli emasligi hamda yangi qayta tiklanadigan energiya loyihalarini tarmoqqa ulashdagi murakkab jarayonlar yashil energetika rivojlanishini sekinlashtirmoqda. Ayniqsa, quyosh va shamol elektr stansiyalarini markaziy tarmoqqa

integratsiya qilish jarayonida texnik yo‘qotishlar va uzilishlar xavfi yuqoriligicha qolmoqda. Bu holat investorlar uchun qo‘shimcha risklar yaratib, loyihalarning iqtisodiy samaradorligini pasaytiradi.

Uchinchi muhim omil sifatida uglerod narxlashuvi tizimining hali to‘liq joriy etilmaganini ko‘rsatish mumkin. Hozirgi sharoitda karbon emissiyalarining iqtisodiy qiymati to‘liq hisobga olinmaganligi sababli, ifloslantiruvchi tarmoqlar uchun real iqtisodiy rag‘batlar yetarli darajada shakllanmagan. Uglerod solig‘i yoki emissiya savdo tizimining to‘liq ishlamasligi natijasida “ifloslantiruvchi to‘laydi” prinsipi amaliyotda to‘liq ishlamayapti. Bu esa ekologik zararlarni kamaytirishga qaratilgan bozor signallarining kuchsiz bo‘lishiga olib keladi.

Umuman olganda, mazkur uchta omil o‘zaro bir-biri bilan bog‘liq tizimli muammo sifatida namoyon bo‘ladi: subsidiyalar bozor signallarini buzadi, infratuzilma cheklovlari texnologik rivojlanishni sekinlashtiradi, uglerod narxlashuvining yo‘qligi esa ekologik xarajatlarni iqtisodiy tizimga integratsiya qilish imkonini bermaydi. Shu sababli yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonini tezlashtirish uchun ushbu uch yo‘nalishda kompleks va muvofiqlashtirilgan islohotlarni amalga oshirish zarur hisoblanadi.

O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish hozirda zaif deкупpling bosqichida ($DI \approx 0,06$), biroq 2022–2023 yillardagi ijobiy tendensiya va mavjud resurslar 2030 yilga qadar mutlaq deкупplingga erishish imkoniyatini beradi. Buning uchun investitsiyalarni ko‘paytirish, subsidiya tizimini isloh qilish va uglerod narxlashuvini joriy etish zarur. Yashil moliyalashtirish mexanizmlarini kengaytirish orqali xususiy sektor ishtirokini oshirish mumkin. Energiya samaradorligini oshirishga qaratilgan texnologik modernizatsiya iqtisodiy o‘tishning ekologik bosimini kamaytiradi. Hududiy darajada qayta tiklanadigan energiya loyihalarini rivojlantirish energiya balansini diversifikatsiya qilishga xizmat qiladi. Shuningdek, ekologik siyosatning institutsional asoslarini mustahkamlash uzoq muddatli barqarorlikni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Tapio P. Towards a theory of decoupling. *Transport Policy*, 2005, Vol. 12, №2.
2. IPCC. *Climate Change 2021: The Physical Science Basis*. Cambridge University Press, 2021.
3. UNEP. *Towards a Green Economy*. Nairobi: UNEP, 2011.
4. Balbaa M.E. *Decoupling Economic Growth in Uzbekistan*. Iqtisodiy taraqqiyot, 2024.
5. Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlisga Murojaatnoma. Xalq so‘zi, 2025 yil 27 dekabr.
6. United Nations. *UN SDCF 2026–2030, Uzbekistan*. Toshkent, 2025.
7. *Our World in Data*. CO₂ Emissions per Capita — Uzbekistan. 2024.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 04.10.2019 yildagi “2019 — 2030-yillar davrida O‘zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-4477-sonli Qarori.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 02.12.2022 yildagi “2030-yilgacha O‘zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o‘tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-436-sonli Qarori.